תנחומא בובר — ויקהל

ויקהל משה וגו' (שמות לה א). ויאמר משה אל בני ישראל ראו קרא ה' בשם וגו' (שם שם ל). זש"ה טוב שם משמן טוב (קהלת ז א), שהשמן הטוב כמה ריחו הולך מיל אחד או שני מיין, אבל השם הטוב הולך מסוף העום ועד סופו, הוי טוב שם משמן טוב.

ויום המות מיום הולדו (קהלת שם), יום מיתתו של אדם, מיום שנולד בו, למה ביום שנולד בו אין אדם יודע אם מעשיו יפים אם לאו אבל כשהוא מת הוא מודיע מעשיו לבריות.

ויום המות מיום הולדו. אמר ר' לוי למה הדבר דומה לשתי ספינות שהיו בים מלאות סחורה, אחת באה ואחת הולכת, אחת שהיתה באה היו מקלסין אותה, עמדו להם מיהים, אמרו למה אתם מקלסים לזו, ואין אתם מקלסים לזו, אמרו להם לזו שבאת אנו מקלסין, כי אנו יודעים שהלכה בשלום ובאה בשלום, אבל זו אין אנו יודעים מה היא עתידה לעשות, כך כשאדם נולד, אין בני אדם מכירין מעשיו, כשנפטר מן העולם הן יודעים מה היו מעשיו, הוי ויום המות מיום הולדו.

ד"א טוב שם משמן טוב שמותן של חנניה מישאל ועזריה, משמן הטוב שנמשחו נדב ואביהוא, למה בני ארן נכנסו להקריב ונשרפו, חנניה מישאל ועזריה הושלכו לתוך כבשן האש וניצולו, הוי טוב שם.

ד"א טוב שם. טוב היה שמו של בצלאל, משמן הטוב, למה שפרסמו הכתוב, שנאמר ויאמר משה אל בני ישראל ראו קרא ה' בשם בצלאל.

[ראו קרא ה' בשם בצלאל]. זש"ה ואל מי תדמיוני ואשוה יאמר קדוש, שאו מרום עיניכם וגו' (ישעיה מ כה כו), אמר הקב"ה ואל מי תדמיוני, בשר ודם אם יהיה מהלך בחשיכה, ואדם בא ומאיר לו, אינו צריך להחזיק לו טובה, ואתם ישנים בלילה, ואני מעלה לכם את האורה, אין אתם צריכין להחזיק לי טובה, שאו מרום עיניכם וגו' בזכות מה הם עומדים, אלה תולדות השמים והארץ, בזכות ואלה שמות בני ישראל (שמות א א), ואלה בזכות מי, בזכות אלה העדות והחקים והמשפטים (דברים ד מה).

מי ברא אלה [המוציא במספר צבאם לכולם בשם יקרא] (ישעיה שם), כתיבלכולם בשם יקרא, וכתוב אחד אומר שמות [לכולם שמות יקרא (תהלים קמז ד)], אם שמות למה בשם, אם בשם למה שמות, אלא כשהקב"ה מבקש הוא קרוא לכולם כאחת, וכשמבקש קורא לכל אחד ואחד בשמו מיכאל וגבריאל, הוי לכולם בשם יקרא.

ד"א לכולם בשם יקרא, הרי למעלה, מנין מלמטה, שנאמר ראו קרא ה' בשם בצלאל וגו'.

ואתו אהליאב בן אחיסמך [למטה דן] (שמות לח כג). שבח לו שבח לאביו שבח למשפחתו ושבח לשבטו שכך יצא ממנו, ושם אמו שלומית בת דברי (וירא כד יא), גנאי לו גנאי לאביו גנאי לאמו גנאי למשפחתו גנאי לשבטו שכך יצא ממנו, עכן בן כרמי בן זבדי בן זרח למטה יהודה (יהושע ז א), גנאי לו גנאי לאביו גנאי למשפחתו גנאי לשבטו שכך יצא ממנו, ובצלאל בן אורי בן חור [למטה יהודה] (שמות שם כב), שבח לו שבח לאביו שבח למשפחתו שבח לשבטו שכך יצא ממנו.

ראו קרא ה' בשם [בצלאל בן אורי בן חור]. מה צורך היה לחור להזכר כאן, אלא שנתן נפשו על הקבה, כיון שבקשו ישראל לעבוד ע"ז לא הניח להם, עמדו והרגו אותו, א"ל הקב"ה חייך שאני פורע לך, למה הדבר דומה למלך שמרדו לגיונותיו, עמד שר צבא שלו ונלחם בהם, אמר להם במלך אתם מורדים, עמדו עליו הרגוהו, בא המלך ואמר היכן הוא שר צבא שלי, אמרו לו הרגו אותו הלגיונות, א"ל המלך חייך אילו ממון נתת עלי הייתי פורע לך, עכשיו נפשך נתת עלי, חייך כל בנים שיש לך אני אכדלן בעולם, ואעשה אותן דוכסין (ואפרסכין) [ואפרכסין], כך חור נתן נפשו על הקב"ה במעשה העגל, א"ל הקב"ה חייך כל בניך אני אגדלן בעולם, ראו קרא ה' בשם וגו', וימלא אותו רוח אלהים בחכמה בתבונה ובדעת (שמות לה לא), ולא תאמר בצלאל עצמו, אלא כל מי שהיה עוסק במלאכת המשכן נתן בהם הקב"ה בינה חכמה ודעת, שנאמר ויעשו כל חכם לב וגו' (שם לו ח), ומכולם לא נתפרסם אלא בצלאל, שנאמר ראו קרא ה' בשם בצלאל.

וכל השבח הזה מהיכן בא, משבטו של יהודה, [שנאמר] למטה יהודה, זש"ה אז ראה ויספרה הכין וגם חקרה, ויאמר לאדם הן יראת ה' היא חכמה (איוב כח כז כח), ר' אחא ורבותינו, רבותינו אומרים שתי פעמים היה אומר הדיבור בינו לבין עצמו, ואחר כך אומר לישראל, שנאמר אז ראה ויספרה, הרי אחד, הכינה וגם חקרה, הרי שנים, ואחר כך ויאמר לאדם, ור' אחא אמר ד' פעמים, שנאמר ראה ויספרה הכינה וגם חקרה, הרי ד' פעמים, ממי את למד, מיוכבד ומרים, מה כתיב (ויקרא) [ויאמר] מלך מצרים למילדות (שמות א טו), מה אמר להן, וראיתן על האבנים (שם שם טז), למה עשה כן, אלא שהיו האיסטרולגין אומרים להן ביום הזה גואל של ישראל נולד, ואין אנו יודעים אם מצרי ואם לאו, באותה שעה כינס כל המצרים ואמר להם שאילו לי בניכם יום אחד, שנאמר כל הבן הילוד (שם שם כב), של ישראל אין כתיב כאן, אלא כל הבן, בין ישראל ובין מצרי, ותראינה המילדות, ומה פרע להן הקב"ה, ויעש להן בתים (שם שם כא), בתי כהונה ובתי לויה ומלכות, יוכבד נטלה כהונה ומלכות שכרה, משה ואהרן, ומה נטלה מרים שכרה, חכמה, שנאמר הן יראת ה' היא חכמה (איוב שם), העמיד ממנה בצלאל שהיה חכם, ואמלא אותו רוח אלהים.

ד"א ראו קרא ה' [וגו' בחכמה בתבונה ובדעת] ראו חכמה [ותבונה ודעת] שנתתי בלבו, בשלשה דברים הללו נבראו שמים וארץ, שנאמר ה' בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה, [בדעתו תהומות נבקעו] (משלי ג יט כ), ובג' דברם הללו נעשה המשכן, שנאמר ואמלא אותו רוח אלהים

בחכמה ובתבונה ובדעת (שמות לא ג). ובג' דברים הללו נעשה בית המקדש, שנאמר בן אשה אלמנה וגו' וימלא את החכמה ואת התבונה ואת הדעת (מ"א ז יד), ואף לעוה"ב יבנה בהמ"ק בג' דברים הללו, [שנאמר בחכמה יבנה בית ובתבונה יתכונן ודעת חדרים ימלאו כל הון יקר ונעים (משלי כד ג ד)], הוי ואמלא אותו וגו'.

ד"א ואמלא אותו. יהושע שבא משבטו של יוסף אף הוא מלא רוח חכמה, שנאמר בו ויהושע בן נון מלא רוח חכמה (דברים לד ט), ועתניאל בן קנז שהוא משבטו של יהודה מלא רוח אלהים, שנאמר ותהי עליו רוח (אלהים) [ה'] (שופטים ג י), וכל זאת בזכות הברכה שבירך משה את השבט הזה, שנאמר וזאת ליהודה [ויאמר שמע ה' קול יהודה וגו'] (דברים לג ז), אמר הקב"ה לישראל בעולם הזה היתה רוחי נותנת בכם חכמה, אבל לעולם הבא אני מורה אתכם, שנאמר ונתתי רוחי בכם וחייתם (יחזקאל לז יד).

ויעש בצלאל את הארון (שמות לז א). זש"ה פתח דבריך יאיר מבין פתיים (תהלים קיט קל), שאל ר' שמעון [בן יהוצדק] את ר' שמואל בר (נחמיה) [נחמן] אתה בעל הגדה, אמור לי היאך ברא הקב"ה את העולם, א"ל הקב"ה כשבקש לבראות את העולם, נתעטף באור וברא את עולמו, שנאמר עוטה אור כשלמה (שם קד ב), אח"כ נוטה שמים כיריעה (שם), לכך פתח דבריך יאיר וגו'. אמר ר' יהודה למה הדבר דומה, למלך (שהיה) [שביקש לבנות] לו פלטין ואותו מקום היה (של) חשך, מה עשה הדליק את הנרות, ואחר כך בנה פלטין, כך הקב"ה כשבנה העולם היה כולו חשך, מה עשה נתעטף באורה ובראו, הוי פתח דבריך יאיר וגו', מן הקב"ה למדו הצדיקים שיהו מתחילים באורה, כשאמר לו הקב"ה ועשו לי מקדש (שמות כה ח), אמר משה לבצלאל שיעשה משכן, מה פתח תחילה, מלאכת הארון, ויעש בצלאל את הארון.

[ויעש בצלאל את הארון]. זש"ה תן לחכם ויחכם עוד [הודע לצדיק ויוסף לקח] (משלי ט ט), מדבר בנח כשעשה את התבה, א"ל הקב"ה מכל הבהמה הטהורה [תקח לך שבעה שבעה וגו'] (בראשית ז ב), כשיצא קירב מן הטהורה, אמר לא ריבה הקב"ה בהמה טהורה, אלא כדי שאקרב ממנה, הוי תן לחכם וגו' ה נח.

ד"א תן לחכם וגו', זה היה משה, כשנתן לו הקב"ה את התורה, היה הולך ומלמדה לישראל, והיה משביח את דבריו.

ד"א תן לחכם וגו', זה בצלאל, בשעה שאמר לו משה לבצלאל עשה משכן, אמר בצלאל למה הוא המשכן, אמר לו להשרות שכינה בתוכו וללמד לישראל תורה, אמר בצלאל והיכן התורה נתונה, אמר לו כשאנו עושים משכן נעשה ארון, והוא התחיל בארון, שנאמר ויעש בצלאל את הארון וגו'.

[ויעש בצלאל את הארון עצי שטים]. אמר (ר') ירמיה כי אעלה ארוכה לך וממכותיך ארפאך וגו' (ירמיה ל יז), מלך בשר ודם מכה באיזמל ומרפא ברטיה, אבל הקב"ה אינו כן, בדבר שמכה בו מרפא, שנאמר ויבואו מרתה [ולא יכלו לשתות מים ממרה כי מרים הם] (שמות טו כג), אמר ר' לוי למה כי מרים הם, הדור היה מר במעשיו, ויצעק אל ה' [ויורהו ה' עץ] (שם שם כה), נתן לו הקב"ה עץ מר, ונתן לתוך מר, וימתקו המים (שם), הוי וממכותיך ארפאך, אף ישראל כשחטאו בשטים, אמר להם הקב"ה חייכם במה שחטאתם בו אתם מתרפאים, ויעש בצלאל את הארון [עצי שטים].

(אמרו רבותינו) מה כתיב למעלה מן הענין, ויעש את הפרוכת וגו' (שמות לו לה), [אמרו רבותינו] פרוכת עוביה טפח ועל שבעים ושנים נירים היתה נארגת, ועל כל נימה ונימ כ"ד חוטין, ארכה מ' אמה, ורחבה כ' אמה, ולא היה בה קשר, [ושתים עוישן כל שנה ושנה, וש' כהנים מטבילין אותה], וכיצד היו מטבילין אותה, כל הכהנים היו עולים ומטבילים אותה, ועולים ושוטחים אותה בחיל, ומשעשה משה את הפרוכת שהיתה נתונה בפני הארון, אחר כך אמר להצלאל שיעשה את הארון.

את מוצא כל מה שהיה במשכן על הדר היה עשוי, תחילה עשה את הקרשים וחיברם, ואחר כך עשה יריעות שיהא פורש עליהם, שנאמר ועשית יריעות עזים (שמות כו ז), ואחר כך עשה פרוכת שהיתה נתונה בפני הארון, ואחר כך עשה הארון, ואחר כך עשה כפורת זהב על הארון, אמר ר' אלעזר בר' יוסי אני ראיתיו ברומי והיו עליה כמה טיפי דמים, שאלתי אותם מה דם הזה שעל הכפורת, אמרו מדם יום הכפורים שהיה כהן גדול נכנס ומזה, למה נקרא שמה כפורת, שהיה מכפר עונותיהם של ישראל, ואחר כך עשה את השלחן שהיה לחם הפנים עליו, ואחר כך עשה את המנורה שהיה מאירה למעלה מן השלחן, הוי כטכסיס של מלכים עשה אותה, לפיכך ויעש בצלאל.

[ויעש בצלאל], וכי בצלאל לעצמו עשה, שכל פעם ופעם הוא אומר ויעש בצלאל, אלא על ידי ששם נפשו הרבה על מלאכת המשכן, לפיכך לא קיפח הקב"ה שכרו, והוא מפרסמו בכל פעם ויעש בצלאל, אף כיוצא בו אך יונתן בן עשאל ויחזיה בן תקוה עמדו על זאת [ומשלם ושבתי הלוי עזרום] (עזרא י טו), הכתוב פרסמו ששם יהונתן נפשו, אף כאן ויעש בצלאל.

אמר הקב"ה עשיתם לי יריעות עזים לאוהל על המשכן, כשיצאתם ממצרים הבאתי ענן והיה מגין עליכם, אעפ"י שאתם פורעים לי, אני פורע לכם לעולם הבא, שנאמר וברא ה' על כל מכון הר ציון ועל מקראיה ענן יומם (ישעיה ד ה), עשיתם לפני כפורת, אני מכפר לכם על כל עונותיכם, שנאמר בכפרי לך וגו' (יחזקאל טז סג), עשיתם לפני ארון, חייכם שאני מאיר לכם, שנאמר והיה אור הלבנה כאור החמה וגו' (ישעיה ל כו), ואומר אור זרוע לצדיק וגו' (תהלים צז יא).

חסלת פרשת ויקהל